

Ольга Пестрецова,

мол. наук. співроб. аналітично-прогностичного відділу НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЮРИДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ТА ЮРИДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ БІБЛІОТЕКИ КОНГРЕСУ США)

У статті розглянуто та проаналізовано напрями, форми й принципи роботи із забезпечення бібліотеками доступу до правової інформації, інформаційно-аналітичного супроводу законотворчої діяльності. Розглянуто особливості правового інформування Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (Національної юридичної бібліотеки) та Юридичної бібліотеки Бібліотеки Конгресу США.

Ключові слова: юридична бібліотека, правова інформація, правові центри.

Сьогодні бібліотеки активізують діяльність у сфері взаємообміну політико-правовою інформацією, зокрема, формуючи бази даних (як історико-теоретичного наповнення – гносеології, антології, аксіології, антропології права, так і інструментального характеру галузевої теорії права, інформації, одержуваної в процесі правотворчості і правореалізації) та інші інформаційні ресурси суміжного змісту, проводячи наукові дослідження та інформаційно-аналітичну роботу з політико-правової проблематики; надаючи консультативну допомогу та організуючи просвітницькі акції. Сучасна система соціальних комунікацій спонукає політико-правову інформаційну взаємодію наукових бібліотек зі структурами влади. А тому бібліотека поступово перетворюється в активного учасника правової комунікації. Розвиток тісної співпраці з державними та суспільно-політичними структурами та організаціями, з урахуванням цього системи правового інформування суспільства дає змогу опосередковано впливати на формування громадської думки про правотворчий процес і послідовно брати участь у становленні громадянського суспільства.

Саме з цих причин правове інформування, здійснюване бібліотеками, стає важливим інструментом та чи не найпростішим способом

для отримання актуальної правової інформації для значної кількості громадян.

Враховуючи той важливий факт, що інформаційні запити суспільства постійно змінюються, виникає гостра необхідність у подальшому розвитку зазначеного напрямку діяльності бібліотек. Сьогодні активно розвиваються юридичні бібліотеки, що поєднують традиційні для бібліотеки функції з функціями галузевих інформаційних центрів.

Водночас у вітчизняній теорії і практиці бібліотекознавства формування юридичних бібліотек як інформаційно-аналітичних підрозділів має досить недавню історію, порівняно з правовими центрами бібліотек розвинутих країн. Відтак можна констатувати важливість урахування досвіду світових бібліотек як інформаційних центрів з надання правової інформації. Політико-правове інформування у вітчизняному бібліотекознавстві досліджувалося в працях Т. Гранчак [1], Н. Іванової [2], Ю. Половинчак [3], М. Вилегжаніної [4], В. Бабича [5], І. Шульги [12].

Водночас детальне дослідження перспективних напрямів роботи, форм і методів правового інформаційно-аналітичного забезпечення та інформування користувачів провідними світовими правовими центрами бібліотек залишається актуальним завданням як для вдосконалення практичної роботи вітчизняних бібліотек, так і з точки зору теоретичного осмислення проблеми сучасного політико-правового інформування.

У цьому контексті уваги заслуговує діяльність Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського як наукового підрозділу, покликаного здійснювати акумуляцію та сприяти ефективному використанню правових інформаційних ресурсів, а також ресурсів, суміжних за своєю змістовною основою з правовими.

Національна юридична бібліотека НБУВ забезпечує представлення ресурсів, що містять правову інформацію (сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними тощо), і доступ до них. Реагуючи на вимоги часу, НЮБ постійно акумулює документально-інформаційні ресурси на всіх видах носіїв, здійснює їх систематизацію та обробку для ефективного використання та вироблення нових, потрібних суспільству та державі знань. Також шляхом представлення Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського масиву законодавства в історичному та сучасному контексті; професійних коментарів та роз'яснень до міжнародного законодавства та законодавства України; статистичної та іншої інформації правового характеру; навчальної та монографічної юридичної

літератури, систематизованої за галузями права; фахової наукової періодики та науково-практичної літератури, матеріалів судової практики тощо відбувається популяризація правових знань. Згадані джерела інформації представлені в розділі «Право» систематичного карткового та електронного каталогу НБУВ; матеріалах фонду ООН та інших спеціалізованих фондах, базах оцифрованих ресурсів юридичного напрямку; електронній базі авторефератів дисертацій наукового напрямку «Юридичні науки» та реферативній базі даних розділу «Держава і Право. Юридичні науки».

Реалізуючи навігаційну функцію фондами правової інформації НБУВ, підрозділи юридичної бібліотеки працюють над забезпеченням ефективного доступу до наукового та документного, інформаційно-аналітичного ресурсу, необхідного в реалізації правових відносин, суміжної інформації у межах НБУВ: доведення до користувачів, у тому числі й фахівців-юристів, інформації про зміст правових ресурсів у фондах бібліотеки, оцифрування та представлення історичних документів правового характеру.

Важливою складовою в роботі Національної юридичної бібліотеки НБУВ є здійснення інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах та на замовлення органів державної влади, а також громадських організацій, що тісно співпрацюють з органами державної влади. Ця діяльність включає підготовку аналітичних матеріалів широкого спектра використання: оглядів, реферативних записок з визначеної проблематики, аналіз нормативних баз провідних країн світу, що спрямований на інформаційний супровід процесу правотворення в Україні, моніторингу соціальних медіа (ЗМІ, форумів, соцмереж) за визначеною проблематикою. Результатом такої роботи є новий специфічний інтелектуальний інформаційно-аналітичний продукт, що висвітлює ефективність діяльності управлінських структур та суспільну реакцію на неї, питання суспільної безпеки, у тому числі інформаційної, економічної, політичної тощо. Фахівці НЮБ здійснюють моніторинг та аналіз громадської думки про ефективність правотворення, суспільні потреби в його вдосконаленні, перспективи його розвитку в контексті суспільної еволюції, законодавчі ініціативи політичних партій та громадських організацій; дослідження правових процесів зарубіжних країн, узагальнення їхнього досвіду та представлення відповідно до запитів суб'єктів правотворчої діяльності в Україні.

Поступова реалізація зазначених вище завдань здійснюється шляхом підготовки й оперативної передачі замовникам з використанням електронних технологій ряду спеціалізованих тематичних бюлетенів, зокрема

«Громадська думка про правотворення», що висвітлює експертну оцінку вітчизняних і зарубіжних фахівців правових процесів в Україні, відображає загальні тенденції та реакції на процеси правотворення й застосування норм права в блогосфері, представляє аналітичні статті, записки, висновки, підготовлені безпосередньо співробітниками НЮБ та залученими експертами, що розкривають правові аспекти розв'язання кризових питань, перспективи та прогнози тощо.

У контексті співробітництва з Конституційною Асамблеєю Національною юридичною бібліотекою було створено інформаційний ресурс для накопичення, зберігання й ефективного використання різноманітних колекцій електронних документів, що системно представляють конституційне законодавство України та зарубіжних країн, конституційний процес в Україні та зарубіжних країнах; конституційне право України; діяльність Конституційної Асамблеї; діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, наукового та експертного середовища та осіб, які пов'язані з реалізацією ідеї модернізації та вдосконалення Конституції України. У режимі постійного оновлення представлено матеріали, що висвітлюють як історію конституційного процесу у світі, так і національну конституційну традицію; історичні тексти та чинні конституції країн світу; актуальні проблеми реформування Основного закону Української держави.

Важливою ланкою в діяльності НЮБ є підготовка ряду тематичних інформаційно-аналітичних бюлетенів, що висвітлюють нагальні проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності: актуальні новини системи корпоративної безпеки, ефективність кодифікування норм податкового, трудового та ін. законодавства, питання інформаційної безпеки підприємництва в Україні, проблеми рейдерства, інтелектуальної власності тощо. Отже, діяльність працівників НЮБ, спрямована на інформаційно-аналітичне забезпечення правових процесів, є одним з напрямів інформаційного супроводу вдосконалення правової бази розвитку українського суспільства. Інформаційно-аналітичні підрозділи НБУВ систематизують експертні оцінки, здійснюють моніторинг громадської думки, забезпечують інформаційний майданчик для обговорення актуальних політико-правових питань. Поряд із цим метою НЮБ є забезпечення розширеного доступу всіх категорій користувачів до правової та політико-, економічно-, соціально-правової інформації з використанням фондів правової інформації, а також електронних інформаційних потоків.

Таким чином, НЮБ у правових комунікаціях представлена насамперед діяльністю щодо зберігання та надання доступу до правової інформації;

вивченням інформаційних потреб фахівців правової сфери і суміжних напрямів діяльності; організацією доступу до вітчизняних і зарубіжних інформаційних правових ресурсів; інформаційно-правовим забезпеченням правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів; здійсненням інформаційно-аналітичної діяльності.

Щодо зарубіжних бібліотек, то однією з найпотужніших з них, що має на меті, зокрема, і правове інформування, є Бібліотека Конгресу Сполучених Штатів Америки (англ. Library of Congress, LOC) – національна бібліотека США, у складі якої ще в 1832 р. створено Юридичну бібліотеку. Конгрес заснував Юридичну бібліотеку, визнаючи необхідність вільного доступу до юридичних матеріалів. За час існування Юридична бібліотека Конгресу стала найбільшою у світі бібліотекою правових документів, з колекцією понад 2 650 000 томів, які за минулі сто з лишнім років охоплюють практично всі юрисдикції у світі [6].

Така увага до правової інформації і формування відповідних колекцій пояснюється тим, що Конгрес США декларує верховенство права як «одного із стовпів суспільства».

З початку створення Юридична бібліотека була покликана надавати Конгресу США і Верховному суду доступ до актуальної і точної правової та дослідницької інформації. З часом місія бібліотеки була розширена за рахунок долучення до роботи з фондами бібліотеки інших частин владних структур США, громадськості та світової юридичної спільноти. Сьогодні місію Юридичної бібліотеки реалізують близько 100 юристів, бібліотекарів, інших фахівців і допоміжного персоналу, які забезпечують доступ до структурованої та ретроспективної правової інформації, здійснюють дослідження та аналіз, використовуючи колекцію Юридичної бібліотеки.

Бібліотека також надає цінну довідкову допомогу науковому співтовариству і практикуючим юристам США та світу. Якісна правова інформація також відіграє важливу роль у розв'язанні багатьох глобальних, економічних, політичних, екологічних та інших проблем нашого часу.

Основоположним принципом роботи Юридичної бібліотеки Бібліотеки Конгресу є надання точної, достовірної й авторитетної правової інформації. Діяльність бібліотеки базується також на важливості та усвідомленні того, що загальний доступ і розуміння права відіграє важливу роль у сприянні миру і демократії.

Завдяки науковим підходам, відтак високій якості роботи і здатності адаптуватися до вимог сучасності, використовуючи нові технології, Юридична бібліотека відіграє ключову роль в аналітичному забезпе-

ченні владних структур, юристів-практиків та наукових досліджень та акумулює досвід правотворення для збереження і використання цінної спадщини для майбутнього. Колекція бібліотеки з понад 2,6 млн томів зробила Юридичну бібліотеку Конгресу життєво важливим центром досліджень та науки.

У контексті запровадження нових технологій зростає кількість цифрових ресурсів, доступних на сайті без обмежень на їх використання. Різноманітні звіти, електронні експонати та інформаційні бюлетені за темами правового змісту структуровані для національної і міжнародної аудиторії.

Юридична бібліотека акумулює документи національного права США (федеральних та законодавчих штатів) і законодавство їхніх усіх країн і правових систем світу, зберігаючи на паперових й електронних носіях. Збереження ресурсів передбачає систематизацію, а також підготовку матеріалів для переведення в електронний формат та надання документів на запити користувачів.

Важливим елементом аналітичної роботи Юридичної бібліотеки Конгресу є надання інформаційних послуг з порівняльного права на національному та глобальному рівні через своїх фахівців іноземного права. Це група адвокатів, що компетентні в питаннях юрисдикції: Аргентини, Австралії, Бразилії, Канади, Китаю, країн Європейського Союзу, зокрема Франції, Німеччини, Великої Британії, Греції, а також Індії, Ірану, Ізраїлю, Японії, Лівану, Мексики, Нікарагуа, Росії. Для створення інформаційних продуктів щодо специфіки правових систем інших країн залучають іноземних правників, які працюють за окремим договором [7].

Крім того, Юридична бібліотека передбачає допомогу в проведенні досліджень і наданні довідкових послуг щодо національного права США з федеральних і місцевих проблем як на національному рівні, так і на рівні міжнародних досліджень.

Юридична бібліотека Конгресу надає інформаційно-аналітичні, порівняльно-правові довідки щодо національного, зарубіжного та міжнародного законодавства. Зокрема, на сайті бібліотеки у вільному доступі представлені аналітичні огляди, що стосуються актуальних юридичних тем (Current Legal Topics), юридичних новин і подій у всьому світі (Global Legal Monitor), поповнюваних інформацією з Глобальної мережі правової інформації (Global Legal Information Network) – міжнародно-правової бази даних з офіційними повнотекстовими документами, опублікованими мовою оригіналу. Бібліотека задля задоволення потреб громадськості в інформаційно-аналітичних матеріалах юридичного характеру надає

онлайн-доступ до історичних юридичних документів у рубриці «Століття законотворення для нової нації» (Century of Lawmaking for a New Nation).

Також, враховуючи величезні обсяги глобальної правової інформації та виходячи з необхідності забезпечення наукових досліджень різних напрямів у галузі права, Юридична бібліотека Конгресу надає науково-методичну допомогу. Зокрема, її фахівцями було розроблено загальне керівництво до Глобальної мережі правових досліджень (Global Legal Information Network), метою якого є забезпечення додаткової ідентифікуючої інформації щодо публікацій з конкретної правової тематики: містить посилання на джерела, збірники, цитати, періодичні видання (індекси і бази даних), словники, інтернет-ресурси, безкоштовні громадські веб-сайти тощо. Юридична бібліотека Конгресу надає правову інформацію та коментарі рекомендованих ресурсів з юридично значущих питань і подій.

Крім того, Юридична бібліотека Конгресу продовжує оцифровувати правові та законодавчі матеріали, щоб допомогти користувачам отримати онлайн-доступ до важливих історичних документів у рубриці «Століття законотворчості», що містить повнотекстові версії законів, законопроектів і резолюцій, договорів, дебатів і журналів перших 43 з'їздів; «Слухання у Конгресі США» – повнотекстовий доступ до історичних слухань Конгресу з різних тем; «Юридичні блоги», доступ до веб-архівів з більше ніж 100 юридичними блогами. Також електронне зібрання містить рідкісні матеріали про А. Лінкольна, Д. Адамса та ін. [9].

Варто зауважити, що в Національній юридичній бібліотеці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського також проводиться робота щодо формування електронної бібліотеки рідкісних і цінних юридичних видань. Реалізація цього проекту дасть змогу «забезпечити збереження та водночас увести в науковий обіг унікальні документи, що становлять історичну й культурну цінність не тільки для України, а й для світової спільноти» [10].

Сьогодні в Україні відбувається переосмислення і підтвердження нової ролі бібліотек у житті суспільства. Поступово реалізуються нові проекти, що виводять інформаційну діяльність бібліотек як інформаційних центрів на якісно новий рівень. Це відбувається завдяки активній роботі щодо пошуку і розроблення нових форм обслуговування користувачів шляхом поглибленого вивчення їхніх інформаційних потреб і в свідомому відборі найважливішої, суспільно значущої інформації, у формуванні інформаційних баз, організації ефективного використання інформаційних, зокрема правових, ресурсів. Система правового інформування, що активно розвивається та знаходить нові форми в бібліо-

течній діяльності набуває в сучасних умовах окремої ваги. Це пов'язано з удосконаленням правового інформування громадян з використанням у бібліотечній сфері електронних інформаційних технологій.

Стратегічними цілями розвитку електронного інформування в правовій сфері бібліотечними установами є створення системи бібліотечного обслуговування населення у сфері правового інформування з використанням актуальних електронних технологій, що забезпечує конституційні права громадян на вільний доступ до інформації; залучення до цінностей світової правової культури, практичних і фундаментальних знань у цій сфері; розвиток корпоративних систем правової інформації; залучення до сприяння розв'язанню таких глобальних завдань, як ліквідація правової неознаності та боротьба з проявами правового нігілізму в суспільстві, вироблення ціннісних орієнтирів [11].

Посилення ефективності процесу організації правового інформування засобами бібліотек є позитивним наслідком суспільних перетворень, що відбуваються в Україні, і відіграє важливу роль фундаменту демократії, оскільки сприяє розширенню вільного доступу до правової інформації та забезпеченню відкритості влади для громадян.

Таким чином, порівнюючи діяльність обох бібліотек у сфері правового інформування, можна виокремити такі загальні тенденції:

1. Орієнтація на обслуговування користувачів у режимі віддаленого доступу, активне використання для здійснення своїх функцій електронних технологій і платформи веб-сайту.

2. Посилення аналітичних функцій, а саме інформаційне забезпечення правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів, організація доступу до структурованої та ретроспективної правової інформації.

3. Постійна робота в напрямі оцифрування законодавчих та інших матеріалів правової тематики з метою створення колекцій історичних документів і введення їх у широкий інформаційний обіг.

Водночас вивчення досвіду діяльності Юридичної бібліотеки Бібліотеки Конгресу засвідчило перспективність розширення напрямів діяльності НЮБ у напрямі розробки та створення власних ефективних автоматизованих інформаційних систем, зокрема із законодавства або наукових матеріалів правової тематики. Як відомо, у Юридичній бібліотеці Бібліотеки Конгресу з 1995 р. існує загальнодоступна система інформації THOMAS про діяльність Конгресу США, за допомогою якої можна одержати повні тексти законів, обговорюваних законопроектів, протоколів засідань Конгресу, звітів його комітетів, навіть тексти матеріалів, підготовлених Дослідною службою Бібліотеки Конгресу. Варто також

взяти до уваги досвід функціонування іншої системи – Глобальної мережі законодавчої інформації (GLIN), що забезпечує обмін текстами законів та інших правових документів між парламентами 35 країн.

Проте варто зауважити, що для проведення НЮБ ефективної роботи важливим фактором є відповідна підтримка бібліотеки з боку держави. Удосконалення потребує як нормативно-правове, так і матеріально-технічне забезпечення діяльності бібліотеки, що дало б можливість НЮБ розширити спектр міждисциплінарних досліджень з питань правової проблематики, посилити кадровий склад за рахунок фахівців-експертів з різних галузей права та підвищити рівень ефективності використання інформаційно-правових ресурсів у практиці суспільного життя з метою розвитку демократичних основ державного управління та демократизації українського суспільства.

Список використаних джерел

1. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 481 с.

2. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.

3. *Половинчак Ю.* Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 171–178.

4. *Вилегжаніна М.* Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації / М. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2009. – № 4. – С. 18–21; *Вилегжаніна Т. І.* Бібліотека і право / Т. І. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2011. – № 2. – С. 4–5.

5. *Бабич В.* Бібліографічно-інформаційні ресурси України з питань держави і права [Електронний ресурс] / В. Бабич // Бібл. планета. – 2000. – № 3. – С. 14–16. – Режим доступу: <http://www.libr.dp.ua/projects/Libr.htm>. – Назва з екрана.

6. The Law Library of Congress [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/about/welcome.php>. – Title from the screen.

7. The Law Library of Congress [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/opportunities/>. – Title from the screen.

8. *Accidental Tourist on the New Frontier : An Introductory Guide to Global*

Legal Research [Electronic resource] ; eds. Jeanne Rehberg & Radu D. Popa, Littleton, CO: F. B. Rothman, 1998. 1 v. Hardbound. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/help/foreign-guide.pdf>. – Title from the screen.

9. The Law Library of Congress [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/find/collections.php>. – Title from the screen.

10. *Іванова Н.* Комплексні онлайнні юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. – 33. – С. 233–239.

11. *Іванова Н.* Особливості діяльності бібліотечних установ у правовій сфері в умовах розвитку електронних інформаційних технологій / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 43–47.

12. *Шульга І.* Шляхи забезпечення відкритого доступу до наукових ресурсів у галузі права / І. Шульга // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 33. – С. 240–249.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2014.

Olga Pestretsova,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

THE ROLE OF LIBRARIES IN THE ORGANIZATION OF ACCESS TO LEGAL INFORMATION (ON AN EXAMPLE OF THE V. I. VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AND LIBRARY OF CONGRESS)

The article studies some directions, forms and principles of library operations that ensure access to legal information and information-analytical support of legislative activities. Also, considered approaches to improve the legal awareness by the Vernadsky National Library of Ukraine (National Law Library) and the Law Library of Library of Congress.

Keywords: law library, legal information, legal centers.

Ольга Пестрецова,

мл. науч. сотр. аналитико-прогностического отдела НЮБ
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

**РОЛЬ БИБЛИОТЕК В ПРОЦЕССЕ ОРГАНИЗАЦИИ
ДОСТУПА К ПРАВОВОЙ ИНФОРМАЦИИ**
(НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ
БИБЛИОТЕКИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ
ИМ. В. И. ВЕРНАДСКОГО И ЮРИДИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ
БИБЛИОТЕКИ КОНГРЕССА США)

В статье рассмотрены и проанализированы направления, формы и принципы работы по обеспечению библиотеками доступа к правовой информации, информационно-аналитического сопровождения законотворческой деятельности. Рассмотрены особенности правового информирования Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского (Национальной юридической библиотеки) и Юридической библиотеки Библиотеки Конгресса США.

Ключевые слова: юридическая библиотека, правовая информация, правовые центры.